

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Kosonen, Erja

Title: Rantasalmelta suomenkielisen kansanopetuksen tielle : osa I

Year: 2015

Version:

Please cite the original version:

Kosonen, E. (2015, 14.1.2015). Rantasalmelta suomenkielisen kansanopetuksen tielle : osa I. Rantasalmen lehti, (2), 7.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

I Rantasalmelta suomenkielisen kansanopetuksen tielle

FT Erja Kosonen, Jyväskylän yliopisto

Seuratessani Rantasalmen Lehden sivuilta keskustelua viimeistenkin kyläkoulujen lopettamisesta Rantasalmelta, haluan Rantasalmella oppivelvollisuusoulut ja lukion käyneenä valottaa asiaa osana laajempaa suomalaista koulutushistoriaa.

Muistan hyvin, kun Rantasalmella vietettiin pitäjän 400-vuotisjuhlia vuonna 1978. No, onhan noita vanhoja pitäjiä täällä vesistön äärellä, ajattelin silloin. Kuusi vuotta aikaisemmin, vuonna 1972 Rantasalmella oli vietetty ensimmäisen kansakoulun 100-vuotisjuhlia. Juhlan paikka, mutta varmaan vastaavia juhlia on ollut muissakin kunnissa, lienen ajatellut Rantasalmen keskikoululaisena.

Vasta viime vuosina, koulun lauluopetuksen historian tutkimuksesta itseni löytäneenä, olen ilokseni ja ylpeänä voinut todeta, että eipä ollut Rantasalmen lisäksi kovinkaan paljon noin vanhoja pitäjiä eikä myöskään kunnan oman kansakoulun 100-vuotisjuhlia vietetty vielä kovinkaan monessa pitäjässä.

Kasvatustieteen päivillä Savonlinnassa kesäkuussa 2014 pidin esitelmän aiheesta Rantasalmelta kansanopetuksen tielle. Päivät järjestettiin Savonlinnan 375 juhlavuoden merkeissä mutta kysymys, joka heräsi osallistujien keskuudessa olikin, mikä oli Rantasalmen ihme koulutuspitäjänä 1700-luvulta lähtien. Kieltämättä esitelmänpitoon innosti jo ajatus, että Savonlinna juhlii 375 vuotta nyt vuonna 2014, kun naapurikunnassa vietettiin 400-vuotisjuhlia jo muutama vuosikymmen takaperin. Rantasalmella on siis koulutuskuntana jotain erikoista, muutakin kuin Haapaniemen kadettikoulu ja kartanot.

Ensimmäinen pitäjänkoulu Rantasalmelle vuonna 1728

Suomalaisten lukutaidosta meidän on kiittäminen kirkkolakia vuodelta 1686. Ehtoollisella käynti ja avioliittoon kuulutus –kansankielellä naimalupa – edellytti lukutaitoa ja kristinopin tuntemusta. Kansankielinen opetus oli kirkkoherran valvonnassa ja kirkkoherrat delegoivat opetusvastuun koulumestareille, vaihtelevalla menestyksellä. Rantasalmelle ensimmäinen koulumestari oli palkattu jo 1690-luvulla mutta opetuksen käynnistäminen oli hankalaa ja vuoteen 1705 mennessä tiedetään koulumestarin tehtävässä olleen neljä koulumestaria.

Ensimmäinen suomenkielinen pitäjänkoulu on todella perustettu Rantasalmelle vuonna 1728 piispa Gezeliuksen taivuttelun tuloksena. Tähän tietoon törmäsin suomenkielisen koululaitoksen historiaan perehtyessäni ja totta se on eri lähteiden mukaan. Koulumestaria ei heti kuitenkaan saatu eivätkä pitäjäläiset kiirehtineet koulumestarin etsimistäkään taloudellisten velvoitteiden pelossa. Rantasalmellekin ensimmäistä koulumestaria etsittiin viisi vuotta tai pikemminkin viisi vuotta isännät saivat vastustettua koulumestarin palkkaamista, koska eivät nähneet sitä tarpeelliseksi. Vuonna 1733 palkattu Anders Mörberg oli jo neljäs koulumestari Rantasalmella.

Pitäjäläiset olivat välinpitämättömiä ja huolettomia lastensa taidoista ja edistyksestä. Ehdoksi koulumestarin palkkaamiselle oli haluttu, että vain opettavien lasten vanhemmat olisivat velvollisia maksamaan koulumestarin palkan. Osa pitäjäläisistä kieltäytyi maksamasta koulumestarin palkkasaatavia ja pitäjänkokouksen päätöksellä Mörberg erotettiin koulumestarin tehtävästä kolme vuotta koulunpitoa yritettyään.

Kaksi vuotta myöhemmin, vuonna 1738 aloitti koulumestarina Kristian Pontanus, joka hoiti tehtävää 10 vuotta. Tuona aikana mutta ei yksin Pontanuksen ansiosta Rantasalmelle siirtyi vuonna 1744 Savonlinnasta pedagogio – oppikoulun ja lukion esimuoto ja triviaalikoulu Lappeenrannasta vuonna 1748, vuodesta 1779 Haapaniemen kadettikoulu.

Määräys koulumestareista annettiin kuninkaan toimesta vasta vuonna 1758 ja koulumestareita alettiin palkata eri puolille Suomea. Rantasalmella koulumestarina toimi vuodesta 1755 alkaen Hans Henrik Spåra, entinen upseeri. Koulussa opeteltiin aapista ja Svebeliuksen pitkää katekismusta sisältä ja ulkoa ja virsikirjaa sisältä. Kirjoituksen opetuksesta perittiin eri maksu. Vanhemmilla oli velvollisuus huolehtia sakan uhalla lastensa lukutaidosta. Koulunpitoa vastustettiin edelleen. Liekö osasyynä aiemmin upseerina toimineen koulumestarin koulunpito, jossa aikansa tavan mukaan kurinpitoakaan ei vältetty.

Rantasalmi oli ollut siis edelläkävijä, isäntien vastahakoisuudesta huolimatta. Rantasalmesta yhdessä Joroisten kanssa muotoutui 1700-luvun lopulla Savon sivistyneistön keskus. Itse asiassa Suomessa Ruotsin itäisenä osana oli tuolloin kolme sivistyneistön aluetta. Turku pääkaupunkina, Helsinki Viaporin linnoituksen ansiosta ja Rantasalmi–Joroinen Savon sydämessä.

Varsinainen itäisen Suomen koulumestari Johan Fredrik Hörning aloitti koulumestarin uransa vuonna 1775 Rantasalmen suurpitäjässä, ensin Spåran sijaisena ja sittemmin koulumestarina apulaisineen yhteensä yli 40 vuoden ajan. Hörningin tehokas koulunpito ja hänen esimiehenään toiminut rovasti Johan Henrik Cygnaeus, Uno Cygnaeuksen setä, ovat jo aihe omaan juttuunsa, pääasiallisena lähteenä siinäkin Arvo M. Soinisen Rantasalmen historia vuodelta 1954.

rantasalmelaissyntyinen musiikin lehtori, FT Erja Kosonen, Jyväskylän yliopisto

Kuva: Pekka Tynkkynen

